

תורת אביגדור

הגאון ר' אביגדור מילר זצ"ל

יום הכיפורים

אבינו, מלכנו

תוכן הענינים

א' - אבינו - 1 | ב' - מלכנו - 3 | ג' - בושה של קירבה - 6

מדבר? הם לא מבינים. "אני רק רוצה לחזור בתשובה. אני רוצה לבקש סליחה והשיג כפרה".

אך זו טעות, ורבים הם הטועים בה; כי חרטה ובקשת מחילה אינם תהליכים פורמליים שאותם אנחנו צריכים לעבור.

יש אנשים שחושבים שמספיק למלא 'טופס בקשת מחילה', והם מרגישים די טוב עם עצמם. בסך הכל הם יהודים טובים שאפילו טרחו ורכשו מקום בבית הכנסת לתפילת יום כיפור, והם טופחים לעצמם על השכם על כך שהם 'מילאו את הטופס הדרוש' כדי להשיג מחילה. הם רואים את זה כתהליך פורמלי שאותו צריכים לעבור, כמו הגשת טופס לבנק, ובאופן טבעי הבקשה אמורה להתקבל ולהתממש.

אך לא, זה לא עובד ככה בנוגע לתשובה וסליחה. לא מספיק לומר: "הנני מצהיר בזאת כי אני חוזר בתשובה. כעת אני מבקש שיסלחו לי". אולי זה משהו, אולי זה מקצת תשובה, אבל גם אם כן, לא זו התשובה והסליחה שאותם אנחנו מחפשים. על מנת להשיג את מה שכולנו מעוניינים להשיג ביום הכיפורים - "כִּי בְיוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם" - כדי שזה יהיה יום שבו עוונותינו יימחקו כליל, ישנם מבטים מסוימים שאותם עלינו לקנות.

להחזיר עטרה ליושנה

התנאי הראשון צריך להיות - לקנות יחס של 'אבינו'; להבין שאנחנו לא מדברים עם פקיד בבנק אלא עם אבא שלנו. עלינו לקנות יחס של 'אבינו', שה' הוא אבא שלנו.

למען האמת, לאוזניים האמריקאיות, המילה 'אבא' היא כמעט חסרת משמעות. כולם יודעים של'יום

א' - אבינו

ללמוד על התשובה

אחד הנושאים של עשרת ימי תשובה בכלל ושל יום הכיפורים בפרט הוא 'אבינו מלכנו'. ואני לא מדבר כעת על התפילה הרשמית שאותה אנחנו אומרים אחרי תפילת שמונה עשרה; כוונתי לנושא של הימים בעצמם. 'אבינו מלכנו' הוא מבט שעם ישראל עובד על פיתוחו בימי התשובה האלה, וזוהי התפילה שעמה אנחנו מסיימים את תפילות יום הכיפורים; מיד לאחר תפילת נעילה אנחנו נפרדים מהיום הקדוש ביותר בשנה מתוך זעקה אחת נוספת של 'אבינו מלכנו'.

והנה, אין זה מקרה ששתי המילים הללו, 'אבינו' ו'מלכנו' מופיעות גם בתפילת שמונה עשרה של ימות החול בברכות התשובה והסליחה. בכל בקשותינו במהלך תפילת שמונה עשרה איננו מוצאים את המילים 'אבינו' ו'מלכנו' באותה הברכה, מלבד בברכת 'השיבנו' וברכת 'סלח לנו'. אתם יכולים לבדוק את זה בסידור. זהו המקום היחיד שבו הם מופיעים יחד.

יש כאן נקודה חשובה ביותר, כי זה מלמד אותנו משהו בענין התשובה - שהפניה אל ה' יתברך, שהיא עניינה של ברכת 'השיבנו', ובקשת סליחתו, שהיא עניינה של ברכת 'סלח לנו', דורשים מאיתנו לקנות את שני המבטים הללו. 'אבינו' ו'מלכנו' הם שני מבטים, שמי שמבקש מחילה מהשי"ת חייב לעמול כדי לקנותם.

טופס בקשת מחילה

והנה, ישנם אנשים רבים שעצם הדיבורים הללו נוחתים עליהם בהפתעה - "על איזה 'מבטים' הוא

כאשר אנחנו מסתכלים בתנ"ך אנחנו רואים שלא היה די להם בעצם המחילה על החטא, כי מה שווה מחילת החטא אם איננו משיגים בזה רצון מעם ה'?

כך אנו מוצאים בחטא העגל. לאחר שחטאו בני ישראל בעגל, ה' אמר שהוא כבר לא ילך איתם, אלא "וְנִשְׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ וְגִבְשֵׁתִי אֶת הַפְּנֵנִי הָאֲמֹרִי וְהַחֲתִי וְהַפְרִיזִי הַחַיִּי וְהִיבֹסִי, אֶל אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ, כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ" (שמות לג, ב) - "אשלח מלאך שילווח אתכם אל ארץ כנען. אתם תיכנסו לארץ המובטחת ותקבלו את כל מה שהבטחתי לכם, אבל אני לא אלך עמכם".

אך כאשר שמעו ישראל את הדברים הללו, הם הוכו בצער רב. "וַיִּתְאַבְּלוּ וְלֹא נָשְׂתוּ אִישׁ עֵדִיו עָלָיו" (שם פסוק ד) - אבלותם היתה כל כך גדולה, עד שלאף אחד לא התחשק אפילו ללבוש את בגדי הכבוד שלהם.

ומשה רבינו דיבר אל השי"ת בשם העם ואמר: "אָם אֵין פְּנִיךָ הַלְּכִים, אֶל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה" (פסוק טו) - "ריבוננו של עולם, אם אתה תישאר רחוק מאיתנו, איננו רוצים לזוז מהמדבר הזה. אנחנו נישאר פה עד שתתפייס איתנו. כי עם כל ההבטחות הנהדרות אודות ארץ זבת חלב ודבש, אודות האושר הגדול שמצפה לנו והאויבים שיפלו תחתנו, לכל אלו אין משמעות כלל וכלל כל עוד אינך הולך יחד עמנו". באותם ימי הוד, כולם הבינו שזוהי הצלחתו של האדם - להפיק רצון מעם ה' - כלומר, למצוא חן בעיניו, שהוא יחבב אותנו.

הכופרים החרדים

אכן, כיום אנחנו רחוקים מאוד מהמושג הזה. בעינינו, אדם שזכה להכרה מוחשית מסוימת של השי"ת, ושעבורו ה' הוא לא רק מילה בסיידור - הוא אדם מיוחד במינו. אחרי הכל, יש הרבה כופרים חרדים - יהודים שאין להם דבר בתוך ליבם, בבחינת "קָרוֹב אֲתָה בְּפִיָּהּ וְרָחוֹק מִכְּלִיֹּתֶיהֶם" (ירמיהו יב, ב). אז מי שיעבוד על עצמו ויגיע למדרגה שכשהוא אומר את המילים "אתה ה'", הוא מרגיש שהוא באמת מדבר עם מישהו, לפי ההשגות שלנו - הוא כבר הגיע לפסגת ההצלחה. זהו, הוא כבר השיג הכל.

והאמת היא שזהו אכן הישג כביר. אבל בכל הנוגע להשגת כפרה מהשי"ת - זה לא מספיק. כי גם ההכרה הברורה והמוחשית בה' היא עדיין רחוקה מהמבט של 'אבינו', של רצון להתפייס עם אבא אוהב. זוהי אפוא אחת המשימות הגדולות המוטלות עלינו ביום הכיפורים - לנסות להשיג שוב את אהבתו של אבינו.

האב' אין כמעט משמעות. ל'יום האם' יש משמעות כלשהי, אבל כולם מתעלמים כמעט כליל מ'יום האב'. למרבה הצער, העולם המערבי לא פיתח כראוי את היחס הנכון כלפי האבא, ולכן העבודה של 'אבינו' היא משהו שצריכים לעבוד עליו.

אז מאיפה מתחילים? דבר ראשון צריך להבין שהרגש של בן המדבר עם אביו, הוא רגש של רצון לעורר את אהבת האב. המילה 'אב' מגיעה מהמילה 'אהב', ורק האות ה', שההגייה שלה רפויה, מפרידה ביניהם. נמצא ש'אב' ו'אהב' הם חלק מאותו הרגש - ה'אב' הוא שזה שאת אהבתו אנחנו מנסים לעורר.

ולכן על בעל התשובה להשתוקק לחזור לאהבת האב. בדיוק כמו אדם שמשתוקק לראות את אביו - כל בעל שכל שאביו מבקר בשכונה, בוודאי יקפיד לבקר אותו. בכך נמדדת אהבתו של הבן אל אביו - וכך אמור כל אדם, כל אדם בריא ויציב בנפשו להרגיש כלפי אביו האמיתי.

חולת אהבה

ואם הבן חטא נגד אביו ונוצר ריחוק ביניהם, הוא מרגיש דקירות של כאב בלב. לא שהוא דופק על הלב ואומר שיש לו דקירות בלב, אלא זה **באמת** כואב לו, והוא משתוקק לשוב ולהתפייס עם אביו. בן שהתקוטט עם אביו ועזב את ביתו לזמן מה, חושב לעצמו: "הלא מדובר באבי! הוא אוהב אותי כל כך, והוא רוצה רק את מה שטוב בשבילי. האם נכון הדבר שאהיה מנוכר אליו? עלי לשוב אליו ולהתחנן למחילתו, ולדרוש את אהבתו. אני רוצה לשוב ולמצוא חן בעיניו".

זה הפירוש לשוב ל'אבינו'. "התקוטטתי עם אבי והתרחקתי ממנו - כל חטא הוא התרחקות מה' - אני מרגיש רחוק ומנוכר ממנו, ואני משתוקק לשוב ולמצוא חן בעיניו".

זהו ענין התשובה; לא מספיק לנו שהקב"ה ימחל לנו על חטאינו ולא יעניש אותנו. 'כפרה' היא משהו מעבר לכך. המרכיב החשוב ביותר של סליחה וכפרה היא להשיג שוב אהבה ורצון מאת ה'.

לכן כתוב אצל המביא קרבן "וַיִּנְרָץ לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו" (ויקרא א, ד). לא רק "וכיפרו עליו" - שהקרבן, או כל מה שהוא עשה, יכפר על חטאו. אלא הפסוק אומר: "וַיִּנְרָץ לוֹ" - בזה הוא זוכה לרצון מאת ה', "לְכַפֵּר עָלָיו" - וזו המשמעות של כפרה.

אביהם של אבותינו

מי שהרעיון הזה זר בעיניו - אבקש את סבלנותו, אבל צריך לדעת שאבותינו הבינו את הענין הזה.

שהוא עבר - אבל האמת היא שעצם העובדה שהוא בא לבית הכנסת היא דבר עצום; זוהי ישועה עבורו, כי זה מראה שליבו משתוקק להשלים עם אביו. המעשה הקטן הזה הוא ביטוי מסוים של הרצון הזה - הרצון לזכות לאהבתו של אבא. למרות שעוד נכונה לו דרך ארוכה עד שיגיע לשם, אבל הדבר הזה לכשעצמו הוא הישג גדול ביותר עבורו. אנחנו משתוקקים לחדש את קשר האהבה שלנו עם אבא שלנו.

וזהו המבט שאותו צריכים אנו לתרגל בגישתנו אל השי"ת כדי לבקש את סליחתו. אנחנו רוצים לזכות להרגיש מחדש שה' הוא אבא שלנו, ובכך נהיה ראויים שהוא ירצה לעטוף אותנו שוב בחיבוקו, כמו שאב סולח לבנו. "סלח לנו אבינו" - אבא, תסלח לנו! "כי חטאנו" - כי הרחקנו את עצמנו ממך. אם נפנה אל ה' כ'אבינו', הוא יקח אותנו שוב אליו. ככה זה כשאבא סולח לבנו.

ב' - מלכנו

נפלא - אבל לא מספיק

והנה, עם כל יקרותו של המבט הזה, היחס של 'אבינו', הרי שלא די בזה, וביום הכיפורים נדרשים אנו לפתח מבט נוסף. וזו הסיבה שמיד לאחר שאנחנו אומרים "סלח לנו אבינו כי חטאנו", אנחנו ממשיכים ואומרים "מחל לנו מלכנו כי פשענו". כי ישנו מבט נוסף שהוא חיוני עבור בעל התשובה, והוא היחס של 'מלכנו' - שה' הוא המלך שלנו. לא רק שאנחנו מבקשים את קרבתו כאבא, אלא אנחנו גם באים לפניו כמי שעומד בפני מלך ומתחנן שימחל לו. וזהו עסק רציני ביותר, כי מלך פירושו חוק וסדר; וחוק וסדר פירושו שיש השלכות למעשי האדם.

כמובן שבימינו דיבור כזה מהווה חידוש גדול. חוק וסדר? כיום, אפילו פוליטיקאים שמתמודדים בבחירות כבר לא משתמשים במונח הזה - הוא יצא מהאופנה. הם חוששים מרבדים ניכרים של הציבור, ולכן היום מדברים על 'חוק וצדק' או 'חוק וצדקה' ועוד כל מיני קלישאות נבובות, העיקר לא להזכיר 'חוק וסדר'.

מחוקק החוקים

אבל 'מלכנו' פירושו חוק וסדר! פירושו שיש מלך ששולט בכל, ושום מעשה אינו נעלם ממנו. יש מערכת, מערכת של התורה, שחייבת להישמר - אחרת, יהיו לכך השלכות. כך ברא את המלך את עולמו, כמקום של חוק וסדר, מקום של השלכות למעשים.

זהו הרווח הגדול ביותר שניתן להפיק מיום הכיפורים - לצמצם את המרחק שגרמנו בעוונותינו במשך ימות השנה, ולהשיג שוב את רצונו וחיבתו.

יצירת ריחוק

זהו פירושם של המילים שאנחנו אומרים להשי"ת: "סלח לנו אבינו כי חטאנו"; המשמעות של 'חטאנו' אינה 'מרדנו', אלא 'החסרנו'. המשמעות של המילה 'חטא' היא 'חסר'. כמו שאמו של שלמה המלך אמרה לדוד כאשר היא חששה שאדוניה יתפוס את המלוכה לאחר מות דוד: "וְהָיִיתִי אֶנִּי וּבְנֵי שְׁלֹמֹה חֲטָאִים" (מלכים א' א, כא) - הכוונה אינה שהם יעברו עבירה, אלא שהם יפסידו.

זו המשמעות האמיתית של המילה 'חטא' - שהאדם מפסיד את הקירבה לאביו. מי שמבין מהי עבירה, מרגיש תחושה של חסר, הוא מרגיש מנוכר ומרוחק מאביו. ולכן אנחנו מבקשים מהשי"ת שימחה את חטאינו - שימחה את הריחוק ויקבל אותנו שוב אליו.

צריך לדעת שמי שניגש אל מלאכת התשובה מתוך מבט כזה, יכול לפעמים להגיע, באמצעות התשובה, למדרגה עוד יותר גבוהה מכפי שהיה קודם החטא. אם התשובה כוללת בתוכה תחושה של בושה - פירוש, האדם מתעב את מעשיו משום שהם גרמו לו לאבד את חינו בעיני ה' - וכעת הוא משתוקק בכל ליבו שהשי"ת יקבל אותו ויאהב אותו כבתחילה, אזי דפוס החשיבה הזה, הרצון לזכות מחדש למבט של 'אבינו', הוא הישג כל כך גדול, שלפעמים זה מביא את האדם למדרגה עוד יותר גבוהה מכפי שהוא היה קודם החטא

יהודים של יום כיפור

'כפרה' פירושה שהאדם רוצה להתפייס עם הקדוש ברוך הוא. הוא משתוקק לשוב ולחדש את ברית נאמנותו לאביו; הוא רוצה שה' יאהב אותו. הפרטים - הלא הם רשימת ה'על חטא' - הם חשובים, אבל אנחנו מבקשים מחילה על החטאים מכיון שאנחנו מחפשים רצון מאת ה'. תשוקה זו לכשעצמה היא הישג גדול ביותר.

ולכן, כאשר רואים יהודי מחלל שבת, כזה שלא מקיים שום דבר, אלא שלכל הפחות יש לו את השכל להגיע לבית הכנסת ביום הכיפורים, והוא עומד יחד עם כל הקהל למרות שהוא בכלל לא יודע לקרוא מתוך הסידור - עלינו לדעת שזהו דבר גדול. אנשים לא מבינים עד כמה גדול הדבר הזה. אנחנו נוטים להביט בו בזלזול - הרי אנחנו יודעים כמה פעמים יהיה עליו לומר 'על חטא' כדי לשוב על כל העבירות

העיר, וראשם הוסר מעל צווארם. כך שמי שחטא נגד המלך לא הסתפק במלמול מתוך המחזור ודפיקה על החזה, אלא השליך את עצמו בפני כס המלכות, והתחנן למחילה בדמעות שלישי.

איזוהי יראה?

כשמדברים על לזכות למבט של 'מלכנו', עלינו לשכוח מהנשיא רייגן וממלכת אנגליה ומכל מה שיש לנו כיום. כל זה הוא כלום. עלינו להיזכר בימי קדם, ימים שבהם עצם המחשבה אודות המלך הכניסה אימה בלב האדם. זה הפירוש של יראת ה'.

אני יודע שיש אנשים שיתווכחו איתי. "האמנם יראת ה' פירושה פחד מהעונש עצמו? האם אין הכוונה למורא מגדולת הבורא, ליראת הרוממות, כלומר מורא והערכה לגודל רוממות שכינתו?" הם ישתמשו בכל מיני מילים גבוהות - גבוהות עוד יותר מהמילים שלי.

והתשובה היא שגם זה נכלל במושג 'יראה', אך בוודאי ובוודאי שב'יראה' נכלל פחד כפשוטו - אימה פשוטה מפני העונש. ה' הוא לא רק אבא שאליו אנחנו שבים מתוך תשוקה לקרבה ואהבה, אלא הוא גם מלך, ופירוש הדבר הוא שיש לו שליטה מלאה על חיינו, והוא משלם גמול לעוברי מצוותיו.

הסיפור האמיתי

אנחנו רואים את זה קורה לאנשים סביבנו. צריך להבין ששום דבר לא קורה ללא סיבה. בעולמו של מלכנו, אין שום דבר אקראי, אלא כל דבר הוא תוצאה של משפט המלך. שוב ושוב אנחנו רואים אנשים שעברו עבירות חמורות, וכעבור זמן הם נענשו בעונשים איומים וחמורים. אלא שכולם שוכחים את הפשעים שהאיש הזה ביצע אי אז בעבר, ולכן הם לא מבינים מדוע הוא נענש. אבל בעלי זיכרון טוב שיתבוננו על מאורעות העבר, יבינו היטב. גם בימינו, שהעולם כולו הוא מקום של חושך ובלבול, עדיין, פעמים רבות ניתן לראות כיצד ה' יתברך משלם לעוברי רצונו את המגיע להם.

הקב"ה שולח לאנשים עונש מוות כל הזמן. התקף לב, תאונת דרכים, פשעים ברכבת התחתית או ברחוב. פורענויות באות על בני אדם כל הזמן, והקב"ה הוא זה ששולח אותן.

אנשים שעברו עבירות מסוימות בימי נעוריהם, ומעולם לא שבו כראוי על עוונם, הצרה תתרגש עליהם כשואה פתאום. היום השחור יגיע, והם ישלמו

אדם שיוצא החוצה בעיצומה של סופת ברקים, ויחצה שדה פתוחה בריצה, קיים סיכוי טוב שהוא ייפגע ממכת ברק. ואם כך יקרה - הוא לא יוכל להימלט מהשלכותיה של הפגיעה. מי שקופץ מהגג, יש חוק בטבע שקובע שלא יעלה בידו לעוף אל מקום מבטחים. כח המשיכה הוא חוק שחוקק המלך, ואי אפשר להימלט מהסדר שהוא קבע.

העובדה שהחוק הזה לא תמיד מוצא חן בעיניך, ושהם עשויים להתנגש ברצונות שלך, לא יספקו לך שום תירוץ. זה שניסית לחצות בריצה את הכביש הסואן, ואינך אוהב את חוק הטבע הקובע ששני עצמים אינם יכולים לתפוס מרחב אחד בו זמנית - לא יעזור לך. החוק הזה קיים, והוא פועל בצורה מושלמת; ואחריותנו היא לדאוג לא לעשות שום דבר שיפעיל את החוק הזה לרעתנו.

וכעת נשאל נא - מי חוקק את החוקים הללו? מי קבע שאדם שנופל למים חייב לטבוע? מדוע שהוא לא יצוף על פני המים מבלי לטבוע? למה לא לאפשר לו לשכב על המים בנינוחות למרות שהוא לא יודע לשחות, להנות מהנוף, להביט בעננים, ולחתור חזרה לחוף לאט לאט? אך לא, זה לא עובד ככה - אדם שקופץ לים, אם הוא אינו יודע לשחות, ישנו חוק שהוא יטבע; זהו אחד החוקים שהמלך חוקק בעולמו, ואי אפשר להתחמק מזה.

מפר החוק

עלינו להתבונן בכל אותם חוקים, ולהזכיר לעצמנו שהדבר נכון גם ביחס לחוקי התורה; מי שילך נגד החוק, יביא על עצמו את ההשלכות שהשי"ת קבע לחוקים הללו. חייבים להבין שבלתי אפשרי להתחמק משום דבר שאנחנו עושים כאן בעולם הזה. במקדם או במאוחר, הסדר שקובע החוק ייושם, וגורלו של כל מעשה ושל כל אדם ייחרץ בהתאם.

כאמור, 'מלכנו' פירושו חוק וסדר, וממילא הדבר הזה צריך להחדיר פחד בליבו של האדם. "סִמְר מִפְּחָדֶךָ בְּשָׁרֵי" (תהילים קיט, קכ) אומר דוד המלך. זה כפשוטו - הוא פחד, הוא רתת מאימה.

האמת היא שבימי קדם, לא היה צורך להסביר את הנושא הזה. עצם האזכור של המלך הכניס אימה לליבותיהם של נתיניו. גם בסמטאות החשוכות והנידחות אנשים הקפידו על שמירת החוק, כי הם ידעו שעם מלך לא משחקים. הם הבינו היטב שאם המלך אמר שמי שיעשה כך וכך דמו בראשו, לא מדובר באיום סרק. מדי פעם הובאו אנשים לככר

שמרדתי בך, ה' המלך, ואני כל כך מפחד וכל כך מתבייש".

עלינו להקדיש זמן להתבוננות זו במהלך יום הכיפורים - שהרגש השני שנדרש מאיתנו עבור התשובה היא 'מלכנו'. עלינו להבין שה' הוא מלכנו, ולעורר בליבנו את ההבנה שחטאנו לא רק נגד מילה בסידור ולא רק נגד אבא שלנו, אלא נגד המלך. זה הפירוש של 'פשענו'; אנא ה'! אנא מחל לי על כך שפשעתי נגדך ולא קיבלתי את מלכותך!

מחשבות של נבל

זו המשמעות של עבירה - מרידה במלכות. כי אדם שיש לו הכרה ברורה שהוא עומד לפני המלך, אינו יכול לחטוא; הוא לא יעשה אפילו פעולה קלה שאינה כשורה. ומי שכן עושה כך, מראה במעשיו שהוא אינו עומד בפני המלך. וזוהי המרידה הגדולה ביותר - כשאומרים שאין מלך. "אָמַר נְבֵל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹקִים" (תהילים יד, א). אדם שעובר עבירה, אין כל ספק שבאותו רגע, בליבו הוא הרגיש ש'אין אלקים'.

אמנם אף אחד לא יאמר את הדברים בצורה כה בוטה, אבל בעומק ליבו זה מה שהחוטא חושב לעצמו. ובסופו של דבר הוא כבר לא מאמין בה', גם אם הוא נשאר יהודי שומר תורה ומצוות. יתכן שהוא נאמן לעמו ולקהילתו, וממשיך לקיים מצוות, אבל בליבו כבר אין מלך. הוא גמר עם המלך; בעומק ליבו הוא כופר בעיקר. כבר לא משתלם לו להאמין, כי אם הוא יאמין בה', אוי לו ואבוי לנפשו - משא כבד ישב לו על המצפון. ולכן הוא דוחה מעליו כל מחשבה אודות המלך.

נמליכך מלכנו

לכן באים אנו לבית הכנסת ומתחננים: "מחל לנו מלכנו כי פשענו", כי אנחנו רוצים ליצור בקרבנו ראש חדש. כפי שאדם שחפץ שאביו יקבל את תשובתו באהבה, חייב ליצור בראשו מבט של 'אביו', ורק כך הוא זכאי ליחס של אהבה וקרבה מאת ה' אביו, כך גם מי שמבקש שהמלך ימחל לו על מרידתו, עליו להכיר בכך שהוא אכן המלך.

"מחל לנו מלכנו כי פשענו" פירושו: 'אני מבין שהקב"ה שולט בבריאה, ושמי שפושע נגדו לא יוכל להתחמק מהעונש'. אנחנו פונים למלך שחוקק את החוקים הללו ואומרים: 'מחל לנו מלכנו, כי פשענו'. אנחנו מודים באשמה. וכך אנו מבקשים ממנו למחול לנו, למחות את חוסר הנאמנות שלנו כלפיו.

על מעשיהם. מה שלא יהיה, עלינו לדעת שכל דבר בעולם נעשה בצדק ובמשפט. אף מעשה אינו נשכח.

אין לאן לברוח

'מלכנו' פירושו שאין לאן לברוח, וכמו שאומר דוד המלך ע"ה: "אָנָּה מִפְּנֵי אֶבְרָחָה, אִם אֶסֶק שְׂמִיָּם שָׁם אָתָּה" (תהילים קלט, ז-ח) - "הקב"ה, אני יודע שאתה נמצא בכל מקום. אם אעבור על רצונך - האם אוכל להסתתר מפניך?"

אדם שלא שילם, לדוגמה, מס הכנסה לעיריית ניו יורק, יכול לעזוב את העיר. ואם הוא לא שילם מס הכנסה למדינת ניו יורק, ביכולתו לעקור למדינה אחרת. ואם מדובר במס הכנסה פדרלי, אפשר לעלות על מטוס ולברוח מארה"ב. אמנם ה-IRS (רשויות המס האמריקניות) מסוגלים לראות הרבה, אבל הם לא יכולים לראות הכל. אפשר אולי להסתתר בשוויץ או במדינה אחרת. אבל מי שיימנע מלשלם את המיסים של הקב"ה, לאן הוא יברח?

אם אברח לשוויץ, אתה תמתין לי שם. ומה אם אצליח לעלות על חללית ולהגיע לירח? גם שם אתה מחכה לי. 'מלכנו' פירושו לפחד מה' ומהתוצאות של כל מעשינו, כי אף אחד אינו יכול להימלט מהעבודה שהוא מרד במלך.

מלך בעל שני פנים

כמובן שמי שעודנו חי, והוא חוזר בתשובה ומבקש את מחילתו של המלך, זה סיפור אחר. אבל אחרת - אין מחילה. האדם יקבל את עונשו בעולם הזה, ומי שלא שפר עליו גורלו והוא לא קיבל את עונשו בעולם הזה - הרי שמצבו בכי רע. אדם שמת עם חטאיו, ממתין לו עתיד קודר, כי הקב"ה יראה לו פנים שהוא מעולם לא הכיר בעולם הזה.

כך אומר רבי ישראל סלנטר זצ"ל, שלקב"ה יש שתי פנים - אחת בעולם הזה ואחת בעולם הבא. בעולם הזה פניו של השי"ת הם פנים של חסד. הוא מאריך אף, ומעניק לנו שוב ושוב הזדמנות לתקן את דרכינו. אבל בעולם הבא, כך אמר ר' ישראל, הסיפור נגמר. בעולם הבא הקב"ה יראה לנו פנים תקיפות של שופט, של מלך שאינו מוחל וסולח, כי כעת כבר מאוחר מדי עבור סליחה ומחילה.

יום כיפור הוא היום שבו צריך לצאת מהבור ולזעוק: "מלכנו!" זהו היום בו עלינו לומר: "אני מכיר בכך

ג' - בושא של קירבה

'אבינו מלכנו' של פעם

לאחר שהבנו ששני המבטים הללו - 'אבינו' ו'מלכנו' הם תנאים מקדימים אל התשובה, כעת עלינו להתאמץ לקנות אותם. אך אל נא תשלו את עצמכם שקל לקנות אותם. זה שישבתם פה במשך שעה לא אומר שסיימתם עם הענין. כדי ליצור ראש חדש נזדקק לזמן, עמל רב, ומחשבה מרובה.

ולכן חשוב כל כך לנצל את ההזדמנויות שיש לנו, ותפילת 'אבינו מלכנו' שאותה אנו אומרים במהלך עשרת ימי תשובה היא הזדמנות לחשוב על הרעיונות ששמעתם כאן היום.

סיפר לי ראש-ישיבה באירופה, שיהודים של פעם לא אמרו את תפילת 'אבינו מלכנו' כפי שאנחנו עושים זאת. אצלנו, ההתמקדות היא על סוף של כל בקשה: "חדש עלינו שנה טובה", או "שלח רפואה שלמה לחולי עמך" או כל בקשה אחרת. בעינינו, זהו החלק החשוב והמשמעותי. אבל היהודים של פעם היו משקיעים בעיקר בשתי המילים הראשונות. "אבייייייינו!" זו הנקודה החשובה. "מלכייייייינו!" זו הנקודה החשובה! ואז הם היו מסיימים במהירות: "שלח רפואה שלמה לחולי עמך".

כך הסביר לי אותו ראש-ישיבה. הם היו אומרים את שתי המילים הראשונות לאט ובקול גדול, ואת השאר - את הבקשה שאותה הם ביקשו, את זה הם אמרו במהירות; כי הדבר החשוב ביותר אינו הבקשה, אלא השגת ההרגשה שהוא אבינו מלכנו.

'אבינו מלכנו' בהתפעלות

זה לא אומר שתפילת 'אבינו מלכנו' בבית הכנסת היא ההזדמנות היחידה לעבוד על הענין זה. אני רוצה לומר לכם משהו שישמע לכם מוזר, אבל זו עצה טובה ולכן אני אומר אותה. אפשר לעמוד בפינה - לא במהלך תפילת יום כיפור בבית הכנסת, אלא בסתם יום שלישי רגיל, ולומר: "אבינו". תאמרו את זה שוב ושוב, מאה פעמים. לאחר זמן-מה, זה יחלחל פנימה. ולמחרת תעשו את זה שוב, אבל הפעם תאמרו "מלכנו" מאה פעמים. אל תדקלמו את המילים סתם כך, אלא תאמרו את זה לאט, ותחשבו על מה שאתם אומרים.

זוהי דרך יעילה ביותר, אותה למדנו מרבי ישראל סלנטר זצ"ל. הוא לימד אותנו שכאשר אדם חוזר על

רעיונות גדולים, כשהוא אומר את המילים שוב ושוב, ואוזניו שומעות את מה שפיו אומר, אזי בסופו של דבר הדברים יחלחלו פנימה. אז מי שלוקח את העסק הזה ברצינות - זו הדרך: לומר את זה שוב ושוב, עד שתתכוונו לכך באמת. וזה שווה את המאמץ.

כל הכבוד לי!

והנה, כעת, לאחר כל המאמץ שהשקעתם, אתם בוודאי סבורים שאתם ראויים לסליחה ומחילה; מגיע לכם טפיחה על השכם. הרי אתם לא רק הגשתם בקשה לכפרה באמצעות אמירת הנוסח הארוך של 'על חטא', אלא העשרתם את הבקשה הזו בכך שעיצבתם את הראש שלכם כראש של תורה; עם המבטים שהם תנאים מקדימים לתשובה אמיתית. אתם כבר לא ניגשים לפקיד בבנק, אלא, להבדיל, לאבא ולמלך. אז אולי כעת נוכל לאחל לעצמנו 'מזל טוב'. יום כיפור היה סיפור הצלחה עבורנו!

אבל זה מביא אותנו למבט האחרון שאותו אנו רוצים לקנות ביום הכיפורים. זהו מבט שאותו אנחנו מזכירים במשך כל השנה כולה, אבל אנחנו לא מקשיבים למה שאנחנו אומרים, ולכן זה לא נכנס לנו לראש. בכל יום, בתפילת שמונה עשרה, אנחנו אומרים: "ברוך אתה ה' הרוצה בתשובה".

אנחנו לא מבינים את זה. מה הפירוש שאנחנו מודים לו? הרי מבחינתנו אנחנו עושים לו טובה בכך שאנחנו שבים בתשובה. זוהי מתנה ממנו אליו. אנחנו יהודים טובים. מגיע לנו על כך טפיחה על הגב.

מבט הפוך

אבל כאן מגיע הסיפור ומלמד אותנו שהמבט שלנו מוטעה מעיקרו. "ברוך אתה ה'" פירושו שאנחנו כורעים ברך לפניך ה', ומודים לך. "ברוך" הוא מלשון "ברך" - הוי אומר, מי שכולם מחויבים לכרוע ברך לפניו. "ברוך אתה ה'" - ריבוננו של עולם, אנחנו כורעים ברך לפניך ומודים לך על המתנה הגדולה של התשובה. אנחנו מודים לו על כך שהוא קיבל אותנו שוב אליו.

מדוע שיימחל לחוטא על חטאו? "הַנְּפֹשׁ הַחַטָּאת הִיא תְּמוּת" (יחזקאל יח, ד). כיצד יוכל אדם לצפות שתשובתו תתקבל לאחר שהוא התרחק מאהבת אביו? כיצד הוא יכול לצפות שפשעיו יימחלו, לאחר שהוא רמס את חוקיו של מלך העולם? רק בגלל שהוא מגיע כעת ומנסה לקנות את המבטים הללו שנכללים ב'אבינו מלכנו' ולבקש מחילה? נסו את זה עם מלך בשר ודם, ותראו אם זה עובד.

פעמים ה' כבר סלח לנו?! שוב ושוב הוא סולח, וזאת אומרת שאנחנו לא רק כורעים בך בפניו, אלא כפופים מרוב אשמה.

תאר לעצמך שאתה ניגש למישהו ומבקש ממנו עזרה כספית, והוא מוציא מהכיס שטר של \$50 ומושיט לך. בשבוע שאחר כך שוב המצב דחוק, ואתה זקוק בדחיפות לכסף. אתה קצת מתבייש, אבל אתה שב אליו בשנית, ושוב הוא נותן לך.

ובשבוע השלישי הסיפור שוב חוזר על עצמו; הפעם אתה כבר קצת הרבה מתבייש. כמה פעמים אפשר להטריד אותו?! אבל מה אפשר לעשות? הנסיבות מכריחות אותך, ואין מישהו אחר שיכול לעזור לך. אז אתה חוזר אליו שוב.

החשבונות עדיין קיימים

כעת כשאתה מודה לו, אתה לא מודה לו רק על המתנה האחרונה שהוא העניק לך, אלא עליך לזכור את כל המתנות שהוא נתן. כמה פעמים הוא כבר עשה לך את הטובה הזו? רק מוח מרושע מסוגל להיות כל כך כפוי טובה ולהודות לו רק על העזרה הנוכחית.

בכל פעם שאתה ניגש אליו, קומתך שחה עוד ועוד; בכל פעם אתה מרגיש יותר מבוויש, ואתה יותר כנוע בפניו. ולכן, כאשר אנחנו מבקשים מהשי"ת שימחל לנו ואנחנו מודים לו על כך, עלינו לדעת שיש כבר הרבה מאוד דברים שהוא כבר מחל לנו עליהם בעבר.

אלא תחשבו שהחשבונות הישנים כבר סודרו; שכבר ביטלנו אותם בתפילותינו ותשובתנו. לא, שום דבר אינו מתבטל. כל אותם חשבונות ישנים עדיין קיימים, אלא שהם אינם עומדים לפירעון. אבל הם שם.

מבט של הכרת הטוב

לכן יהודים זקנים צריכים לבכות יותר מהצעירים, כי הקב"ה כבר מחל להם כל כך הרבה פעמים, שנה אחרי שנה. אמנם גם לצעירים לא יזיק לבכות כאשר הם מבקשים מחילה, אבל הזקנים צריכים לבכות עוד יותר. עברה שנה נוספת? ריבונו של עולם, נתת לי שנה נוספת? אני מרגיש עוד יותר כפוף אליך.

כעת אתה מגיע שוב כדי לבקש שנה נוספת? בכל שנה הוא מגיע ומבקש עוד שנה?! הקב"ה עלול לומר: "תראה, כל כך הרבה פעמים כבר נתתי לך הזדמנות נוספת, ואתה אכזבת אותי. אתה רוצה הזדמנות נוספת? שוב ושוב?"

עם זאת, אומרים לנו שאנחנו אכן יכולים לצפות לך. הקב"ה מוכן לקבל את תשובתנו ולמחול לנו. הוא רוצה בתשובה! ואנחנו מודים לו על כך ואומרים "ברוך אתה ה'" - תודה ה' שאתה רוצה את תשובתי, שאתה חפץ שאשוב אליך!"

זו מחשבה שכדאי לחשוב עליה בתפילת ערבית של מוצאי יום כיפור, עוד לפני ששברנו את הצום. אמנם אנחנו ממהרים הביתה כדי לאכול סעודה, אבל לכל הפחות אפשר לומר ברכה אחת במתינות. אה, כזו הזדמנות יקרה ניתנה לנו - לשוב אליך! כמה עלינו להודות לך על כך!

ולכן אנחנו אומרים "ברוך אתה ה'" - תודה לך ה' שאתה רוצה ומקבל את תשובתנו. תודה. לא ציפינו לזה. זה לא מגיע לנו. אתה מוכן לקבל אותנו בחזרה.

ולא רק שהוא מוכן לקבל אותנו, אלא שהוא אף משיב את אהבתו אלינו. כאשר אנחנו חוזרים בתשובה, הוא מאיר פניו אלינו. "הרוצה" פירושו שאנחנו משיגים רצון! אה, נפלא מאוד! לא חשבנו על דבר כזה. אנחנו שמחים על כך שהוא בכלל מאפשר לנו לשוב! אבל הוא לא רק מקבל אותנו, אלא מקבל אותנו בזרועות פתוחים! הפלא והפלא!

המרבה לסלוח

אבל צריך לדעת שהקב"ה לא סולח לנו רק פעם אחת, אלא הוא 'חנון' - הוא מלך רחמן, אבא רחמן. זו הברכה שבאה לאחר ברכת 'השיבנו': "ברוך אתה ה', חנוך המרבה לסלוח". כי לא עברנו רק על דבר אחר. הבה נהיה כנים עם עצמנו; חטאנו מעל ומעבר.

רק לאנשים בלתי ישרים יש מצפון נקי. אני רגיל לומר שאם תעברו על יד 'טמפל' רפורמי ביום כיפור, תיווכחו לראות שהכל שם שקט ורגוע; אף אחד לא צועק, אף אחד לא בוכה. לעומת זאת, אם תעברו על יד ישיבה או שטיבל, תשמעו שאגות של חרטה ובכי. עושה רושם שמדובר בציבור של חוטאים גדולים.

ההבדל הוא, שלציבור של יראי ה' יש מצפון. מצפון פירושו שהאדם מודע לעצמו. ואילו במקום השני הנ"ל אין להם מצפון; המצפון שלהם מת. המקום דומה לבית קברות. בבית הקברות אין שום בכיה ביום כיפור. אולי בעולם הבא בוכים, אבל בבית הקברות שקט לחלוטין. שקט המכוסה במצבות שיש יקרות.

כמה פעמים?

עלינו להכיר אפוא ש"והוא רחום יְכַפֵּר עֲוֹן וְלֹא יִשְׁחִית וְהַרְבֵּה לְהַשְׁיב אָפָיו" (תהילים עח, לח). כמה

בואו נהיה מעשיים

יוצרים ראש של יום כיפור

יום הכיפורים הולך ומתקרב, ובימים שעוד נותרו לנו, נתכונן ליום החשוב הזה באמצעות התבוננות במשמעות של 'אבינו' ו'מלכנו'. בלי נדר, נקדיש דקה אחת מדי יום במחשבה והתבוננות ביסודות שלמדנו מהרב זצ"ל כדי ליצור את המבטים הנחוצים לנו. וביום הכיפורים נשתמש בכל הרעיונות הללו כרקע למחשבותינו, בעודנו מבקשים סליחה ומחילה מאת הקב"ה.

שאלה:

מהו הדבר הראשון שמוטל עלינו לתקן לפני יום הכיפורים?

תשובה:

התשובה היא, שהדבר הראשון לתקן הוא את עצמך.

כמובן שתשאל אותי - מהו הדבר הראשון שעלי לתקן בעצמי?

הדבר הראשון שמוטל עלינו לעשות זה לתקן את כל העוולות שעשינו כלפי אחרים.

דברים אחרים ניתן אולי לתקן במהלך יום הכיפורים בעצמו, אבל אם יש למישהו קפידה קיימת עליך, צריך להבין שלא יעזור לך שום דבר. "אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבריו" (יומא פה, ב).

לכן חשוב כל כך ללמוד לבקש סליחה. ואין לחכות עד יום הכיפורים.

עם הארץ לא עושה כך. הוא פוגע באנשים ולעולם אינו חושב לבקש מהם סליחה. תלמיד חכם, לעומתו, נזהר תמיד שלא לפגוע באחרים, ואם הוא כן פוגע במאן דהו, הוא ממחר להודות בטעותו ולבקש מחילה.

לכן כדאי לנו לאמץ לעצמנו הרגל - תמיד לבקש מאחרים סליחה.

צריך לדעת שמדובר במשימה פשוטה, כי רוב בני אדם מוכנים למחול אם הם רואים שאתה באמת מתחרט על מעשיך; אבל צריך לבקש. אפילו שיחת טלפון היא דבר ראוי וכדאי. וכדאי לעשות זאת עם כל מי שבאת עמו במגע, ושיש לך חשש קל שבקלים שאולי נהגת עמו שלא כשורה באיזו שהיא צורה. זו הדרישה הראשונה שמוטלת עלינו לפני יום הכיפורים.

ואתה משתטח על הקרקע ביום הכיפורים ומתחנן: "אנא! תן לי הזדמנות נוספת! אני יודע שהבקשה הזו היא מגוחכת, אבל אני חייב את זה!"

והקב"ה, שהוא "חנן המרבה לסלוח", אומר: "בסדר. אמנם התרחקת ממני ומרדת בי שוב, אבל מכיון שאתה שוב אומר 'אבינו מלכנו', ואתה מתכוון למילים שאתה אומר, אני אקבל אותך שוב".

אז בעודך כורע ב"עושה שלום" בסופו של יום הכיפורים, אל תטפח לעצמך על השכם על כך שאתה ראוי למחילה גמורה על כל מה שקרה. זהו מבט שגוי! עלינו להרגיש מוצפים בהכרת הטוב.

וזו נקודה נוספת שכדאי לחשוב עליה במעריב של מוצאי יום כיפור. "ברוך אתה ה', חנן המרבה לסלוח" - תודה ה'! כמה פעמים כבר סלחת לנו!

לך אכול בשמחה את לחמך

וכשאתה חוזר הביתה במוצאי יום כיפור, ואתה רואה את הסעודה הגדולה שממתינה לך, כעת אתה מבין למה. מנהג ישראל לערוך מ'עין יום טוב במוצאי יום הכיפורים - עורכים את השולחן ומסבים לסעודה, מתוך אווירה של שמחה ורוממות. לא בגלל שתפקדנו בצורה מעולה כל כך ביום הכיפורים, וכעת אנחנו יושבים לקצור את פירות עמלנו. לא! זו סעודה של אהבת ה'! אנחנו חוגגים את חזרתנו אל חיק אהבתו של אבינו, ואל מעמדנו הראשון כנתינים נאמנים למלך.

איזה יום נפלא הוא זה! יום שבו זכיתי לקנות את המבטים היסודיים של 'אבינו' ו'מלכנו', הנחוצים עבור תשובה וסליחה. ולא רק שה' הוא אבא שלי ומלך שלי, אלא שהוא מקבל אותי אליו בזרועות פתוחים; הוא מוכן להחזיר לי את אהבתו הראשונה! אה! איזו שמחה עצומה! שמחת יום הכיפורים!

ובעודך מתענג מהמזון המשובח - נחמד לאכול שוב אחרי צום ארוך - קבל על עצמך שאתה רוצה לשמור על מה שקנית היום, למשך כל השנה כולה. את מה שקיבלת היום - אבא שקיבל אותך באהבה והחזיר את אהבתו הראשונה, ומלך שקיבל אותך בחזרה כנתין נאמן, אתה עומד להמשיך לכל השנה ולכל החיים. נסה ככל יכולתך לשמר את המבטים הללו שלהם זכית היום - 'אבינו' ו'מלכנו'.

גמר חתימה טובה!